

Інвестиційне кредитування підприємств галузі рибництва

Рибництво — одна з небагатьох галузей вітчизняної економіки, яка забезпечує не лише продовольчу безпеку держави, але дозволяє диверсифікувати аграрний бізнес і підвищити дохідність його ведення при порівняно незначних початкових інвестиціях та гарантованому ринку збуту.

Для забезпечення населення України повноцінним харчуванням з достатньою кількістю білка тваринного походження важливе значення має риба як продукт, що містить цінні для людини компоненти, які сприяють покращенню здоров'я та подовженню життя.

Проблема фінансового забезпечення розвитку підприємств галузі рибництва України розглядалася в працях вітчизняних науковців – С.І. Алімова, П.П. Борщевського, М.С. Стасишена, М.А. Хвесика, Н.М. Яркіної та інші [1]. Вона також знайшла відображення у відповідних Законах України, Державних програмах та законодавчих актах, а саме – «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них»; «Про аквакультуру»; «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»; «Про Концепцію розвитку рибного господарства України» тощо.

Проте, не дивлячись на те, що проблеми розвитку рибного господарства є предметом багатьох наукових досліджень, багато питань залишаються невирішеними. Зокрема, проблеми інвестиційного кредитування задля підвищення конкурентоспроможності та адаптації підприємств рибництва та рибопереробної галузі до сьогоденних умов господарювання.

Протягом останніх п'ятнадцяти років у галузі рибництва спостерігається економічний спад, а платоспроможний попит на рибу і рибну продукцію задовольняється переважно за рахунок порівняно імпоротної продукції. Це зумовлено сучасним станом рибного господарства, що характеризується зношеністю основних засобів, недостатньою кількістю суден для здійснення рибного промислу, відсутністю обігових коштів, необхідних для ведення господарської діяльності на інноваційній основі.

Україна має значний виробничий потенціал і славу історію розвитку аквакультури, згідно із Законом України «Про аквакультуру», аквакультура (рибництво) — це сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-плеємної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг [2].

Україна має найбільший в Європі потенціал для вирощування риби - 7 % водної поверхні від її загальної площі, але при цьому в країні виробляється лише 0,1% від світового виробництва риби. Для прикладу, в Європейському союзі (ЄС) відсоток водної поверхні становить 3%, проте в 2015 році ЄС був 8-м найбільшим виробником аквакультури в світі.

Рибальство в Україні було відоме віддавна. Це підтверджують археологічні знахідки — глиняні та кам'яні грузила для риболовних сітей, різноманітні гачки тощо, які належать до черняхівської культури (II—V ст.) та наступних епох (VI—IX ст.). Поширенню рибальства сприяла велика кількість рік та інших водоймищ, а також прадавня традиція використання риби у харчуванні.

У 1991 році Україна видобувала 1,1 млн. т риби та була потужною рибодобувною країною і мала 238 суден океанічного промислу, з яких 40% були судна-заводи вони не тільки виловлювали рибу, а й ще її переробляли на рибну продукцію. На сьогодні українських океанічних суден залишилося 5, і то чотири з них працюють під прапором Нової Зеландії.

Так, в 2013 р. було виловлено трохи більше 216 тис. т., з них 82 тис. т було виловлено в Азово-Чорноморському басейні, з яких 52 тис. т виловили кримські рибалки, в Севастополі, було виловлено 98 тис.т, що в підсумку складає 150 тис. т, тобто, 2/3 всього вилову припадало на АР Крим [3].

За офіційними статистичними показниками, у водоймах України вилов водних біоресурсів за 9 місяців 2015 р. збільшився

на 15,9% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року та склав 34,7 тис. т. Основним чинником такого зростання стало збільшення на 42,9% вилову у Азово-Чорноморському басейні (20,6 тис. т) за рахунок збільшення обсягів вилову більше ніж у 30 разів хамси азовської, майже на 60% – чорноморських хамси та оселедця, тюльки, пузанка, на 14% – бичка, у 4 рази – глоси (камбалові) та на 84% – рапанів в 2016 р. вилловили 78,5 тис. т риби.

Річна норма споживання рибних продуктів, розроблена Інститутом харчування Академії медичних наук України, складає 20 кг на душу населення, з них 5-6 кг риби прісноводних водойм [4].

В 1991 році Україна займала лідируючі позиції по вилову риби. Тоді українці споживали 24 кг риби в рік, а сьогодні в споживчому кошику української риби лише 2 кг, останнє – імпорт. З втратою Криму, імпорт риби зріс до 90%.

Серед найпотужніших підприємств, що займаються риборозведенням в Україні, – ПАТ «Черкасирибгосп», яке є найбільшим за площею та найпотужнішим рибгосподарством країни. У 2014 р. тут виростили 1681,3 тонни риби, з яких 582,1 тонни коропа, 1027,7 тонни рослиноїдних, 66,9 тонни інших видів (щука, сом, веслоніс, осетр, стерлядь).

У ПАТ «Чернігіврибгосп» у 2014 р. виростили 585,5 тонни риби, зокрема 258,3 тонни коропа, 127,7 – рослиноїдних та 182,7 тонни інших видів (щука, стерлядь, осетр, сом, веслоніс). Саме чернігівське підприємство вважається одним з найбільш прогресивних в Україні, адже тут намагаються впроваджувати інновації та нові підходи до розведення риби, наприклад, закуповують корми, цікавляться можливістю виходу на закордонні ринки.

У «Сумирибгоспі» в 2014 р. було вирощено 460 тонн риби (392 тонни коропа і 365 тонн товстолоба), у «Вінницярибгоспі» – 827 тонн риби (224,1 тонни коропа та 603 тонни рослиноїдних), на Чернівецькому рибокомбінаті – 244,6 тонни риби (75,5 тонни коропа, 135,9 тонни рослиноїдних та 33,2 тонни іншої риби).

У карпатському регіоні вирощують дещо інші види риби. Наприклад, на підприємстві ТОВ «Більшівці-риба», розташованому в Івано-Франківській області, у 2014 році було

вирощено 352 тонни коропа та 32,6 тонни річкової та озерної форелі. На Закарпатському комбінаті з 281 тонни риби, вирощеної за 2014 рік, 166,9 тонни склав короп, 76 тонн – рослиноїдні та 19,1 тонни – форель [5].

Обсяг випуску товарно-харчової рибної продукції у 2014 році склав 35,9 тис. т. Загальна вартість риби, виловленої українськими підприємствами (в оптових цінах), у 2014 році сягнула 730 385 грн проти 526 813 грн у 2013-му.

Щодо експорту, то за січень-серпень 2015 року цей показник, що стосується риби, рибопродукції та інших водних біоресурсів, зменшився на 80% у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року, що перш за все пов'язано з передачею в оренду суден, вилов з яких був направлений на експорт, та заборонаю на ввезення рибних консервів до Росії. У свою чергу, у 2014 році експорт теж зазнав скорочення на 23% у порівнянні з 2013 роком і склав 39,6 тис. т на загальну суму \$48,6 млн, тоді як у 2013-му він дорівнював 51,4 тис. т на загальну суму \$65,1 млн. Падіння експортних показників пов'язане з втратою майже єдиного зовнішнього ринку збуту, адже 80-85% всього експорту риби, рибопродукції та інших водних біоресурсів Україна постачала до Російської Федерації. 29 липня 2014 року РФ ввела заборону на ввезення рибних консервів, 75% яких постачалося з України. Окрім того, рибна галузь України постійно зіштовхується з такими проблемами, як зарегульованість (посилаючись на експертів, через складний процес видачі квот близько 80% ринку перебуває в тіні) [6].

Але протягом 2014 – 2017 рр. Держрибагентство України намагається змінити ситуацію. Зокрема, спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України воно розробило Концепцію реформування рибного господарства. Її ключовий напрям – це «Ефективний нагляд та контроль», що передбачає скорочення штату державних наглядачів і підвищення ефективності їхньої роботи.

Так, законодавчі ініціативи відомства пропонують скоротити кількість дозвільних документів до 70% з метою підвищення інвестиційної привабливості галузі, а також створення якісно нових стандартів роботи органів рибоохорони.

Серед основних проблем, які необхідно вирішити для

реформування галузі є:

- створення єдиного реєстру водойм, які можуть використовуватися для цілей аквакультури. Поточний стан речей не дозволяє отримати потенційному інвестору елементарний доступ до інформації щодо характеристик водойм і їх потенційної придатності для розвитку аквакультури, немає зведеної інформації по регіонах;

- скорочення частки тіньового вилову. На сьогоднішній день 2/3 вилову знаходиться в тіні. Цю ситуацію може врегулювати встановлення чітких і прозорих правил лову і його обліку. Необхідно створити такі умови, при яких вигідніше буде працювати в «білу». На жаль, зараз немає можливості оцінити обсяги вилову риби та запаси, що не дає можливості реалізувати планування галузі. Тому посилення ролі рибоохорони як контролюючого ланки також залишається в пріоритеті;

- впровадження системи контролю за походженням риби, яка реалізується;

- впровадження та реалізація програм державної підтримки вітчизняної аквакультури.

Світовий досвід свідчить, що найбільш динамічний розвиток аквакультури спостерігається у країнах, де аквакультури відведена важлива роль у вирішенні низки соціально-економічних проблем, у першу чергу – голоду і бідності, завдяки масовому виробництву недорогих харчових продуктів для власних потреб, отриманню валютної виручки від виробництва і експорту високоцінної продукції, забезпеченню зайнятості населення [7].

Також негативний вплив на стан підприємств галузі рибництва спричинила анексія Криму, адже через це Україна зазнала втрат рибного вилову. Зокрема, після анексії Криму, Україна втратила близько 2/3 всього вилову риби. Суттєве підвищення обсягів вирощування ставкової риби можна забезпечити за рахунок надання для рибогосподарських цілей в оренду водних об'єктів місцевого та загальнодержавного значення.

Слід відзначити, що економічна ефективність вирощування продукції вітчизняного рибництва визначається не лише рівнем її собівартості, але й ринковою ціною, вплив на яку

товаровиробник має значно вищий порівняно з іншими видами аграрної продукції. Це обумовлено тим, що на ринок продукція переважно надходить безпосередньо від виробника до споживача, напяму, без участі численних посередників.

Відтак, означений вид агробізнесу є цілком конкурентоспроможним та економічно привабливим з точки зору залучення інвестицій.

Аналіз наявних фактичних статистичних даних основних економічних показників діяльності рибогосподарських підприємств засвідчив, що попри збитковість вирощування риби в окремих областях ця галузь виявилася прибутковою.

Рибництво дозволяє на невеликій площі отримувати високий дохід і потребує мінімум технічних засобів порівняно з іншими галузями аграрного сектору економіки та стійкий платоспроможний попит на продукцію.

Окремо слід врахувати, що в Україні попит на продукцію рибництва є одним із найменш реалізованих, а потенційна фактична ємність цього ринку в 600–650 тис. т може бути збільшена на 30–40 % за рахунок інтенсивного розвитку ставкового рибництва та інших напрямів аквакультури [8].

Сучасні економічні відносини зумовлюють необхідність зміни стратегії ведення рибництва, згідно з якою пріоритетне значення надається нарощуванню валового виробництва та розширенню асортименту продукції із застосуванням сучасних інтенсивних промислових технологій.

Специфічні особливості галузі рибної промисловості вимагають здійснення невідкладної державної підтримки щодо створення сприятливих умов у сфері кредитування та залучення інвестицій. Результати аналізу економічної ситуації України у галузі рибної промисловості, що склалася в рибному господарстві внутрішніх водоймищ, а також тенденції можливих змін свідчать, що в разі відсутності державної підтримки галузі не будуть подолані негативні закономірності в її розвитку.

Для забезпечення розвитку рибпромислової галузі держава повинна провести реструктуризацію податкової та митної політики, фінансування галузі повинно проводитись за рахунок коштів державного бюджету [9].

Також слід проводити фінансування установ освіти та науки,

що займаються вивченням, охороною та відтворенням рибних запасів, а також науково-дослідних організацій, які виконують тематичні роботи, що мають загальнодержавне значення. Як бачимо з досвіду зарубіжних держав, у 2014 році Європейська Комісія затвердила ключовий інвестиційний пакет для галузі рибальства Латвії та сектору аквакультури на суму майже 184 млн. євро, включаючи 139 млн. євро інвестицій ЄС.

Отже, нині підприємства галузі рибництва переживають складні часи, які склалися через фінансові труднощі в державі, а саме: порушення господарських зв'язків, погіршення екологічного стану внутрішніх водойм, недостатній обсяг робіт по відтворенню рибних запасів. Це значно впливає на зменшення обсягів вирощування і вилову товарної риби у внутрішніх водоймах [10].

На нашу думку, для ефективного функціонування підприємств галузі рибництва необхідно провадити інвестиційне кредитування за напрямками:

- сприяння розвитку галузі аквакультури, яка б ґрунтувалася на принципах сталості навколишнього середовища, ефективності використання ресурсів, інновацій, конкурентоспроможності та науковості;
- допомога розвитку сфери реалізації та переробки продукції.

Також, Держрибагентство презентувало концепцію Фонду підтримки розвитку рибного господарства України. «Рибна галузь України повинна фінансуватися за моделлю європейських країн, коли кошти, що згенерувала галузь направляються на її ж розвиток. Йдеться про цільові програми зариблення, меліорації, наукові дослідження та оновлення риболовецького флоту» - про це повідомив голова Держрибагентства Ярема Ковалів [4].

Голова Держрибагентства Ярема Ковалів презентував проект концепції Фонду підтримки розвитку рибного господарства, розробленої спільно з експертами Офісу підтримки реформ «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні» (ЄС).

Експерти Офісу підтримки реформ представили законодавчі зміни, необхідні для створення Фонду. Йдеться про законопроект

«Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо розвитку рибного господарства)» та про законопроект «Про внесення змін до Закону України "Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів" (щодо розвитку рибного господарства)». Робота над законодавчою ініціативою тривала протягом лютого-червня 2017 року, в її рамках експерти Офісу підтримки реформ проаналізували кращі європейські практики регулювання рибної галузі, провели обговорення законопроекту з підприємцями та експертами галузі.

Зокрема, до кінця року Держрибагентство планує вирішити питання зменшення фінансового навантаження на підприємців щодо сплати за землю, збільшити митні ставки на імпорт сортів риби, що можуть вирощуватися в Україні. Також готуються зміни до законодавства, що дозволять надавати підприємствам рибної галузі фінансову підтримку з держбюджету.

Так, у бюджету на 2017 рік передбачено фінансування програми селекції та відтворення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та в Азово-Чорноморському басейні у розмірі 10 млн грн.

«Розвиток рибного фермерства або аквакультури є напрямом, на якому Держрибагентство сконцентрує основні зусилля в 2017 році, повідомив на прес-конференції 24 лютого Голова Держрибагентства Ярема Ковалів. «У світовому виллові риби в 2016 році частка фермерської риби – 52%, а в Україні вона – всього 25%. При цьому наша держава має найбільшу площу поверхонь внутрішніх водних об'єктів в Європі. Ми бачимо колосальний потенціал до розвитку аквакультури, до того, щоб бути європейським лідером в галузі», - заявив Ковалів [4].

Державна підтримка у сфері аквакультури надається відповідно до Законів України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р., «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р. та інших законодавчих актів.

Згідно зі ст. 22 Закону України «Про аквакультуру» державна підтримка у сфері аквакультури здійснюється за такими напрямками:

- стимулювання виробництва якісної та екологічно

безпечної продукції аквакультури, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- розвиток та фінансування селекційно-племінної роботи, включаючи створення і підтримання суб'єктів племінної справи у рибництві, маточних стад та генофондних колекцій об'єктів аквакультури;

- підвищення рибопродуктивності водних об'єктів (їх частин) шляхом штучного розведення (відтворення) водних біоресурсів;

- відновлення чисельності популяцій рідкісних і зникаючих видів гідробіонтів;

- стимулювання розвитку національного виробництва кормів для об'єктів аквакультури;

- організації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері аквакультури;

- поширення та впровадження у виробництво наукових розробок;

- фінансування наукових досліджень у сфері аквакультури за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів інноваційних програм і проектів та інших джерел, не заборонених законом; забезпечення проведення протиепізоотичних заходів тощо [2].

Разом із експертами Офісу підтримки реформ «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні», що фінансується ЄС, Держрибагентство працює над законопроектом про сертифікат походження риби. Він унеможливить реалізацію браконьєрської риби, тим самим відкривши нові ніші для легальних виробників. Разом з експертами ведеться робота і над законопроектом про створення Фонду підтримки рибної галузі. Кошти з Фонду за прозорим механізмом мають розподілятися на програми зариблення, меліорації та підтримку підприємців аквакультури [4].

Отже, концепція підтримки рибної галузі України направлена на :

- перегляд та напрацювання законодавчої бази, що сприятиме інвестиційній привабливості галузі та її дерегуляції, модернізації та розвитку аквакультури;

- покращення фінансово-кредитного забезпечення рибної галузі;
 - забезпечення ефективності міжнародної діяльності України в галузі рибного господарства;
 - забезпечення повноти науково-технічної бази рибогосподарських наукових установ для забезпечення здійснення об'єктивної та незалежної оцінки стану запасів водних біоресурсів та управління;
 - залучення інвестицій для підприємств галузі рибиництва України шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату в державі.
 - забезпечення рівних ринкових умов для виробників рибної продукції - підтримка вітчизняного виробника продукції шляхом введення підвищених митних тарифів на продукцію аквакультури, імпортовану Україною, за умови можливості налагодження виробництва аналогічної продукції в Україні.
- Отже, лише інвестиційне кредитування та комплексний підхід до вирішення проблем фінансового забезпечення підприємств галузі рибиництва може покращити фінансово-економічний стан аквакультури в Україні.

Список джерел

1. Сучасний стан та напрями розвитку рибного господарства у внутрішніх водоймах України / Самофатова В.А. // Економіка харчової промисловості № 2(26) 2015
2. Закон України «Про аквакультуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5293-17>
3. Рибний дисбаланс. На фоні збільшення вилову риби в Україні суттєво знижується її споживання / Бізнес-публікації від 12 січня 2016 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=25024>
4. Державне агентство рибного господарства України. Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://darg.gov.ua/>

5. Фінансове забезпечення сталого використання водних біоресурсів підприємств галузі рибництва / Катан Л.І., Добровольська О.В., Деревенець В.М. // Серія Економічні науки Випуск 24. Частина 2. 2017

6. Рибництво: потенціал є / Кернасюк Ю. // Економічний гектар №11(282) червень 2014

7. Розвиток аквакультури в Україні: проблеми і завдання [Електронний ресурс] - Режим доступу: // <http://agro.ua.net/animals/catalog/ag-27/a-0/info/aig-90/>

8. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, №41, ст.344 «Постанова про концепцію розвитку рибного господарства України» від 13.07. 2000 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1885-14>

9. Особливості правового регулювання рибного господарства в Україні / МАРЧЕНКО С. І. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2016. – Вип. 243

10. Оцінка попиту на рибу та рибну продукцію в умовах глобальних трансформаційних процесів / Деренько О.О. // Глобальні та національні проблеми економіки Випуск 13. 2016